

ПРОКУРОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ

Наталія РИБАЛКА

проректор з навчальної роботи
Національної академії прокуратури України,
старший радник юстиції,
доктор юридичних наук
rybaha@ukr.net

Роман ШЕСТОПАЛОВ

прокурор відділу процесуального керівництва
досудовим розслідуванням та підтримання
державного обвинувачення управління нагляду
за додержанням законів органами, які ведуть боротьбу
з організованою злочинністю і корупцією,
прокуратури Дніпропетровської області,
молодший радник юстиції,
кандидат юридичних наук
rams2000@ukr.net

УДК 343.163

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ПРАВОЗАХИСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ

Розвиток правової демократичної держави та побудову громадянського суспільства неможливо уявити без неухильного визнання й додержання прав і свобод людини та громадянина, становлення ефективної системи їх гарантій і захисту, реального поновлення в разі порушення, притягнення винних до встановленої законом відповідальності, забезпечення законності з цих питань.

Поява в людини права на захист, діяльність державних та інших установ із захисту прав і свобод особи поступово створили передумови для виникнення правозахисної діяльності.

Ратифікація українською державою Загальної декларації прав людини (1948 р.), Європейської конвенції про захист прав людини й основоположних свобод (1950 р.), Міжнародного пакту про цивільні та політичні права (1960 р.), а також інших міжнародних стандартів у галузі прав людини, прийняття у 1996 році Конституції України

та підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом (2014 р.) створили нові передумови формування і розвитку правозахисного потенціалу держави.

Питання правозахисної діяльності прокуратури досліджували такі вітчизняні науковці та вчені-практики, як Є. Блажівський, В. Долежан, Ю. Дьомін, І. Козьяков, М. Косюта, О. Литвак, Ю. Полянський, С. Прилуцький, М. Руденко, Г. Середа, В. Сухонос, М. Якимчук та інші.

Окремим аспектам здійснення прокуратурою правозахисної діяльності присвячені праці дисертаційного та монографічного рівнів вітчизняних і зарубіжних дослідників.

Так, кандидатська дисертація Е. Іскандерова «Правозахисна діяльність органів прокуратури» (Одеса, 2013 р.) стосується загальних засад правозахисної діяльності органів прокуратури України, а також поновлень прокурорів при її здійсненні.

В роботі окреслено загальні шляхи удосконалення цієї діяльності на кожному напрямі реалізації прокурорських функцій (як у межах, так і поза межами кримінального судочинства) [1].

Дисертаційна робота Г. Рибалка «Організаційно-правові основи правозахисної діяльності органів прокуратури України» (Харків, 2013 р.) присвячена дослідженню організаційно-правових основ правозахисної діяльності органів прокуратури України [2].

Дисертаційні та монографічні роботи російських учених О. Безлепкіна «Конституційні основи діяльності прокуратури із захисту прав і свобод громадян у Російській Федерації» (Саратов, 2002 р.) [3], В. Росінського «Конституційні основи правозахисної діяльності прокуратури Російської Федерації» (Москва, 2010 р.) [4], О. Уриваєва «Прокуратура Російської Федерації в механізмі захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина» (Саратов, 2009 р.) [5] та В. Шевченка «Прокуратура в системі розподілу влади і державному механізмі захисту конституційних прав громадян» (Саратов, 2009 р.) [6] виконані в контексті науки конституційного права, присвячені дослідженню конституційних основ правозахисної діяльності прокуратури, її місцю в державному правозахисному механізмі та загальному забезпеченню конституційних прав і свобод людини та громадянина. Водночас дисертація Д. Гонібесова «Нагляд прокуратури за додержанням прав і свобод людини і громадянина» (Єкатеринбург, 2007 р.) присвячена лише наглядовій діяльності прокуратури за додержанням прав та свобод людини і громадянина [7]. Дослідження С. Джамбулатова «Захист органами прокуратури Російської Федерації прав і свобод людини та громадянина: за матеріалами Південного Федерального округу» (Москва, 2009 р.) має обмежену емпіричну базу, визначену в самій назві роботи [8].

У попередніх наукових працях нами детально висвітлено питання розуміння правозахисної діяльності прокуратури України поза межами кримінального судочинства. Зазначено, що це – самостійна специфічна системоутворююча діяльність органів прокуратури України, яка має свою мету, завдання, є функціонально багатогранною

та проявляється у дуалізмі правових форм її здійснення: нагляд за додержанням і застосуванням законів та представництво інтересів громадянина або держави в суді, синтез яких утворює функціональну складову цього напрямку прокурорської діяльності [9, 5]. Також у вказаних працях визначено напрями її оптимізації [10, 11–20].

Метою цієї статті є дослідження концептуальних засад правозахисної діяльності як юридичної категорії, визначення її поняття, з'ясування правової природи, аналіз її сутнісних ознак, видів, напрямів, суб'єктно-об'єктного складу, що необхідно для подальшого дослідження проблематики правозахисної діяльності прокуратури.

Для досягнення вказаної мети передусім потрібно з'ясувати етимологію понять «правозахист» і «діяльність».

У тлумачному словнику російської мови за редакцією Д. Ушакова поняття «діяльність» розуміється як робота, систематичне докладання своїх зусиль в якій-небудь галузі [11]. Майже аналогічно визначається діяльність у словнику синонімів української мови: застосування своєї праці, своїх зусиль до чого-небудь, у якійсь галузі [12, 426].

За своєю сутністю юридична діяльність є проявом волі суб'єкта права чи обов'язку, спрямованої на досягнення результату, що має юридичні наслідки.

М. Орзіх розглядає юридичну діяльність як соціальну активність, за допомогою якої досягається опосередкований правом результат [13, 28]. С. Назаров визначає юридичну діяльність як нормативно регламентовану систему послідовно здійснюваних суб'єктами права у встановлених процесуальних формах дій, операцій і способів, а також використовуваних засобів, спрямованих на досягнення правових цілей [14, 28].

Отже, можемо констатувати, що юридична діяльність – це динамічна категорія, що перебуває в постійному русі та систематично оновлюється, спрямована на досягнення кінцевого результату і має правові наслідки.

Стосовно понять «правозахисна» (прикметник до іменника «діяльність») або «правозахист» (іменник, який є синонімом поняття, що означає власне суть правозахисної діяльності), то логічним було б спів-

віднести їх із такими юридичними категоріями, як «право на захист», «правовий захист», «захист прав», «захист за допомогою права» тощо.

У правовій літературі терміни «діяльність» та «захист» окремо від інших юридичних категорій взагалі не згадуються.

Так, в енциклопедичному словнику міститься визначення лише таких правових термінів, як «захист Вітчизни» та «захист від обвинувачення у злочині» [15, 224]. В юридичній енциклопедії окремо визначене поняття «захист» трактується як комплексна система заходів, що вживаються для забезпечення вільної і належної реалізації прав, яка включає судовий захист, законодавчі, економічні, організаційно-технічні й інші засоби [16, 169].

У юридичній доктрині також не існує єдиного підходу до визначення понять «захист», «правовий захист», «захист прав».

Зокрема, В. Росинський, вивчаючи проблематику правозахисної діяльності органів прокуратури, зазначає, що в нормативно-правових актах та офіційних документах термін «захист» наводиться виключно у поєднанні з іншими поняттями. Оскільки йдеться про певну форму активності суб'єкта (кола суб'єктів), то більш доцільно при з'ясуванні сутнісних характеристик «захисту» досліджувати його через дієслово «захистити». У зв'язку з чим «захист» розглядається і у вузькому, і в широкому значенні слова та актуалізується у випадках, пов'язаних із порушенням соціальних норм, різновидами яких є норми права. У вузькому сенсі цього поняття захист – вид процесуальної діяльності, в широкому – означає конституційний обов'язок держави, системну діяльність правозахисних структур тощо [4, 46–47].

Інший учений В. Бутилін під поняттям «захист» розуміє примусовий (стосовно зобов'язаної особи) спосіб здійснення права, що застосовується у встановленому законом порядку компетентними органами з метою відновлення порушеного права [17]. Проте, на нашу думку, наведене визначення не повною мірою враховує такий конституційний інститут, як «самозахист», що не завжди поєднаний із правозахисною діяльністю самих компетентних органів та у визначених законом випадках потребує саме судового за-

хисту. Подібною є теза О. Скакун про те, що «захист прав» – це відновлення порушеного правового статусу, притягнення порушника до юридичної відповідальності [18, 239].

Л. Лазор наголошує на існуванні різних підходів до зазначеної проблеми. Вчений вказує, що під ним (захистом) розуміють як безпосередній захист від дій (бездіяльності), які порушують права та свободи, так і «механізм реалізації прав особи» (що включає юридичне закріплення усіх видів гарантій прав, свобод та інтересів; широку систему їх охорони й захисту державою та іншими суб'єктами; розвиток суспільно-політичної активності громадян щодо захисту своїх прав, свобод та обов'язків і вміння правильно ними користуватися; удосконалення правозахисної діяльності тощо) [19, 24].

Немає також єдиного підходу до визначення поняття «право на захист» оскільки кожна сфера юридичної діяльності має свою специфіку, особливості характеру суб'єктно-об'єктних взаємовідносин тощо.

Вказана правова категорія є одним із головних компонентів, необхідних для найбільш повного дослідження проблематики правозахисної діяльності. Зокрема, Г. Тимченко визначає право на захист як можливість володаря права самому вчиняти юридично значущі активні дії. Відмінність права на захист від інших прав такого типу полягає в тому, що це право має самостійне значення у механізмі правового регулювання й найбільшою мірою фіксує свободу правомірної поведінки суб'єктів права [20, 8]. І. Спасибо-Фатеева розглядає захист як міру дозволеної поведінки правомочної особи, що виражена в можливості самостійно або за допомогою юрисдикційних органів застосувати до зобов'язаної особи заходи державно-примусового характеру з метою усунення перешкод у здійсненні суб'єктивного права або приведення його у попередній стан чи покарання за порушення [21, 234]. Ю. Притика також підходить до захисту прав як до юридичної діяльності, спрямованої на усунення перешкод на шляху здійснення суб'єктами своїх прав та припинення правопорушення, відновлення положення, що існувало до порушення [22, 16], а О. Бігняк наголошує на матеріально-правовій природі суб'єктивного права на

захист, яке є передумовою виникнення процесуальних відносин та складається із: можливості здійснення правомочною особою власних позитивних дій; можливості вимоги відповідної поведінки від зобов'язаної особи; використання державно-примусових заходів стосовно осіб, які порушили юридичний обов'язок [23, 43].

Аналіз норм Конституції України дає підстави стверджувати, що основні визначальні засади правозахисної діяльності закладені безпосередньо в ній, а сама правозахисна діяльність має конституційне походження і функціонує на підставах, в порядку та у спосіб, нею передбачених, та деталізується в інших законах. Зокрема, її статті 3, 8, 19 та 55 логічно послідовні, юридично взаємозалежні одна від одної та вказують на те, що вони є похідними від «права на захист». Так, ст. 3 регламентує право на захист щодо визнання людини, її життя і здоров'я, честі й гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю, а ст. 19 визначає право на захист людини від свавілля держави шляхом встановлення для останньої обов'язку діяти її структурним елементам (органам державної влади, місцевого самоврядування, їх посадовим і службовим особам) винятково згідно з вимогами Конституції України. В разі недодержання цих норм знову вступає в дію право на захист щодо оскарження цих дій чи бездіяльності до компетентних державних органів та суду для захисту особою своїх прав (статті 8, 55) [24].

З огляду на конституційне походження правозахисної діяльності за своєю суттю вона є опосередкованим правовим нормами різновидом гарантованої державою публічної діяльності, що реалізується спеціально уповноваженими на те інституціями і спрямована на досягнення кінцевого результату – захист прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави.

Існує думка, що під правозахисною діяльністю слід розуміти діяльність, здійснювану компетентними правомочними суб'єктами, які в межах правозахисного провадження, за допомогою застосування організаційно-правозахисних та інших регулятивно-правозахисних засобів вчиняють юридично результативний вплив на суспільні відно-

сини, що виникають з факту реалізації права людини на захист [25, 32–33].

В українській навчальній літературі правозахисна діяльність представлена як діяльність, що полягає у наданні правової допомоги кожному громадянину, а також юридичним особам, іноземцям і особам без громадянства в суперечливих питаннях, які стосуються охорони права, зловживання правом, захисту фізичної особи від обвинувачення та державного гарантування охорони прав громадян правозахисними органами [26, 23].

Вважаємо, що *правозахисна діяльність* – це нормативно регламентована система юридично значущих дій, послідовно здійснюваних спеціально уповноваженими на те суб'єктами у встановленому законами порядку, в спосіб та у формі, спрямованих на недопущення порушення прав і свобод громадян та інтересів держави, вжиття правових заходів щодо їх поновлення в разі порушення, притягнення винних до встановленої законом відповідальності.

Таке визначення зазначеного поняття дає змогу дослідити мету і завдання цієї діяльності.

Мета правозахисної діяльності, на наш погляд, полягає у забезпеченні додержання прав і свобод громадян, інтересів суспільства та держави, створення стану загальної захищеності всіх учасників суспільних правовідносин.

Завданнями правозахисної діяльності є:

- виявлення порушень прав громадян, суспільних і державних інтересів;
- вчинення дій щодо недопущення таких порушень;
- вжиття правових заходів щодо їх поновлення в разі порушень;
- притягнення винних осіб до встановленої законом відповідальності.

Правозахисна діяльність як вид юридично значимої діяльності має такі підстави для її здійснення (обставини, що зумовлюють її реалізацію):

- *соціальні* – порушення прав і свобод громадян, інтересів суспільства та держави, або загроза їх порушень;
- *нормативні (правові)* – регламентовані законодавством права та/або обов'язки спеціально уповноважених державних і

недержавних інститутів вживати заходи щодо припинення та недопущення таких порушень.

Слугуючи об'єднанню всього правозахисного простору, правозахисна діяльність наділена такими інтегративними властивостями, як:

- нормативна спорідненість правозахисних норм і принципів, які зобов'язують усіх суб'єктів суспільних відносин додержуватись прав і свобод громадян при здійсненні будь-якої правової діяльності;
- інституціональна взаємодія суб'єктів, уповноважених на виконання правозахисних функцій;
- функціональна єдність першої та другої властивостей – безпосередня робота суб'єктів, уповноважених на виконання правозахисної діяльності, в порядку та спосіб, передбачені нормами права, щодо захисту прав громадян, інтересів суспільства та держави, усунення порушень прав учасників суспільних правовідносин та вжиття заходів щодо їх поновлення, а також притягнення винних осіб до юридичної відповідальності;
- взаємозалежність інтересів держави та індивідуального права особи.

Правозахисна діяльність не може бути ефективною без правозастосовної (право-реалізаційної). Під реалізацією правових норм розуміють сукупність специфічних для права способів і форм його практичного здійснення, перетворення, входження і втілення права у суспільну практику [27, 28–29].

Вважаємо, що правозахисна діяльність реалізується через напрями застосування норм права, тому пропонуємо розглянути її в загальному та конкретному видах.

Правозахисна діяльність у загальному виді – це більш статичний напрям правозастосування, який має загальний, всеохоплюючий вид, що відрізняється тривалішим проміжком часу та зорієнтований на невизначене коло осіб (наприклад, моніторингові дослідження громадської організації). Ключовими моментами цього виду є тривалий проміжок часу, необхідний для здійснення такої діяльності, невизначене коло осіб, стосовно яких вона спрямована, і широке коло питань, що підлягають з'ясу-

ванню (питання захисту соціальних, політичних, економічних та інших видів прав тощо).

Правозахисна діяльність у конкретному виді – це більш активний напрям правозастосування, який має конкретніший, суб'єктно визначений характер та обмежений термін дії (зокрема, участь адвоката в судових засіданнях щодо захисту інтересів сторони у певній справі). За цих обставин маємо індивідуально визначеного суб'єкта (сторону в справі), що потребує правової допомоги, конкретно визначений об'єкт (суспільні відносини, в яких наявний спір про право), а діяльність адвоката обмежена певними часовими параметрами (на строк дії договору про надання юридичної допомоги тощо).

Правозахисна діяльність нерозривно пов'язана з правоохоронною.

У науковій літературі ці поняття розглядаються як близькі, але не тотожні. Самостійність правозахисної діяльності як окремого напрямку юридичної діяльності можна простежити під час проведення її порівняння з правоохоронною, внаслідок чого виявляються специфічні, притаманні винятково цьому виду юридичної діяльності ознаки.

По-перше, критерієм розмежування цих видів діяльності є терміноутворюючі слова – «захист» та «охорона».

У словниках термін «охорона» тлумачиться як «те ж саме, що і захист» [28, 182] або, навпаки, «охорона – це захист» [29, 370].

На думку М. Аракеяна, етимологія й значення слів «захист» і «охорона» не є принципово різними і не сприяють розмежуванню правоохоронної і правозахисної функцій держави. Різниця між цими словами не така принципова, як ті феномени, які вони визначають. Різниця у тлумаченні понять «правоохоронний» і «правозахисний» обумовлюється не так етимологічною різницею слів «охорона» і «захист», як змістом, який у них вкладається в конкретному випадку [30, 253]. Ю. Полянський розглядає правоохоронну діяльність як частину правозахисної, оскільки окремі напрями правоохоронної діяльності спрямовані виключно на захист інтересів держави, хоча забезпечення державних інтересів позитивно впливає і на захист прав громадян,

тому, швидше, навпаки: правозахисна діяльність є частиною правоохоронної діяльності, а здебільшого вони збігаються [31, 34]. В. Фатхутдінов розрізняє правоохоронну діяльність у широкому значенні як діяльність суб'єктів, спрямовану на забезпечення прав і свобод людини, закріплених у міжнародно-правових документах (правозахисна діяльність), та у вузькому значенні – як діяльність держави чи її органів із забезпечення та охорони прав і свобод, закріплених національним законодавством (суто правоохоронна діяльність) [32, 13].

Водночас практичні прокурорські працівники тлумачать вказані термінопоняття по-іншому. Так, В. Ключков, досліджуючи роль прокурорського нагляду щодо охорони прав і свобод людини та громадянина, вважає, що термін «захист» за своєю суттю – це другий етап після «охорони», коли вжиті заходи щодо охорони права не забезпечили його реалізацію. До захисту вдаються тоді, коли правоохоронні органи мають справу вже з правопорушеннями, що учинені, і з особами, права яких порушено. Охорона становить сукупність передбачених нормами права взаємозалежних заходів, спрямованих на попередження можливих порушень прав, усунення причин, що їх породжують. Захист – це передбачені нормами права дії (заходи) державних і громадських органів, спрямовані на примусове (стосовно конкретної особи) відновлення права у разі його порушення. У першому випадку право не порушене, але не виключене його порушення, що припускає вжиття запобіжних заходів. У другому випадку право порушене, тому необхідне вжиття заходів [33, 23–24]. Існує думка, що правовий захист не є простою сукупністю, банальним додаванням охорони прав і захисту прав – він явно й однозначно виходить за межі і того й іншого явищ і набуває унікальної індивідуальної властивості, що переконливо можна показати на розбіжностях між правовим захистом людини, з одного боку, і захистом та охороною – з другого [34, 183].

Від себе додамо, що обидві ці юридичні категорії слід розглядати під кутом «захисту» в ракурсі протидії протиправному порушенню та обмеженню прав і свобод громадян, інтересів суспільства та держави,

попередження цих порушень і обмежень, відшкодування збитків, завданих ними.

Правове походження та залежність правозахисної діяльності від права формує в особистості впевненість у додержанні прав і свобод громадян (інтересів держави) та можливості їх поновлення в разі порушення, оспорювання чи невизнання. Та якщо правоохоронна діяльність здійснюється для встановлення загального правового режиму, то правозахисна – в разі порушень прав громадян, інтересів суспільства і держави або об'єктивної загрози їх порушень, необхідності вдосконалення форм і методів правового захисту.

По-друге, правозахисна діяльність від правоохоронної відрізняється суб'єктами правореалізації.

Якщо суб'єктами правоохоронної діяльності є правоохоронні державні органи, коло яких більш-менш визначено, то правозахисною можуть займатися як державні інститути, так і недержавні. Діяльність перших регламентується законами та підзаконними нормативними актами, а других – може регулюватись і нормами корпоративного права.

На думку Л. Медведицькової, правозахисна діяльність здійснюється компетентними державними органами й іншими суб'єктами. До останніх віднесені спеціалізовані правозахисні структури – всі ті інститути громадянського суспільства, які проявляють правозахисну ініціативу, здійснюють активну правозахисну діяльність поряд із державними органами, але при цьому не наділені владними повноваженнями [35, 13].

У навчальній літературі правозахисні органи класифікують на: суспільні (громадські об'єднання, адвокатура, нотаріат, ЗМІ, органи захисту прав споживачів); державні судові та адміністративні (суд, адміністративні правозахисні інститути, правоохоронні органи); представницькі (парламент, омбудсман); міжнародні (міжнародні міжурядові гуманітарні органи і конвенції, міжнародні неурядові органи); регіональні (Рада Європи, Організація американських держав, Міжамериканська комісія з прав людини, Африканська комісія з прав людини і народів, Ліга арабських держав та інші) [36, 139–265].

Що стосується класифікації правоохоронних органів, то найоптимальнішим вважаємо варіант, запропонований О. Литваком, який поділяє такі органи на загальні, силові та спеціальні. Питання боротьби зі злочинністю специфічними засобами кримінально-процесуальної діяльності покладено лише на силові правоохоронні органи – дізнання, досудового слідства, прокуратури і кримінальних судів. Для характеристики спеціальних правоохоронних органів досить влучним є термін «спецслужби», а для кримінально-процесуальної діяльності силових правоохоронних органів доречним буде термін «кримінальна юстиція України» [37, 21].

По-третє, правоохоронна діяльність здійснюється відповідними державними органами, як правило, в межах кримінального судочинства, а правозахисна може здійснюватись як у таких межах, так і поза ними.

По-четверте, правоохоронна діяльність є обов'язком спеціально уповноважених на те органів, тоді як правозахисна може бути як правом, так і обов'язком суб'єктів її реалізації.

Особливе місце в окресленому питанні належить методам здійснення зазначених видів діяльності залежно від суб'єктів їх право-реалізації. При цьому діяльність недержавних суб'єктів правозахисної діяльності на відміну від правоохоронних органів ґрунтується на методах переконання та не забезпечується заходами державного примусу.

По-п'яте, існує точка зору, що правоохоронна діяльність – це робота органів публічної влади з профілактики та припинення правопорушень, а правозахисна пов'язана з відновленням порушених прав і свобод людини [38].

Погоджуючись із цим твердженням, додамо, що з точки зору алгоритму реалізації правозахисної діяльності поновлення порушених прав громадян, інтересів суспільства і держави повинно також передбачати й притягнення винних осіб до встановленої законом відповідальності. Слушною з цього приводу є думка Д. Варданяна про те, що реалізація юридичної відповідальності становить основний метод здійснення правозахисної діяльності, спрямований на дотримання, виконання вимог норм права, а в разі їх порушення – на відновлення, компенсування у встановлених законом межах порушеного правопорядку, зазнання захо-

дів державно-правового примусу, що виражається в обмеженнях особистого, організаційного або майнового характеру [39, 17].

Ураховуючи викладене, можемо зробити висновок, що правозахисна діяльність є різновидом юридичної діяльності, яка полягає у нормативно регламентованій системі юридично значущих дій, послідовно здійснюваних спеціально уповноваженими на те суб'єктами у встановленому законами порядку, способі та формі, спрямованих на недопущення порушення прав і свобод громадян, інтересів суспільства та держави, вжиття правових заходів щодо їх поновлення в разі порушення та притягнення осіб, з вини яких допущено ці порушення, до встановленої законом відповідальності.

Досліджуючи сутнісну характеристику правозахисної діяльності, можна виділити декілька притаманних їй ознак:

- цілеспрямованість (така діяльність спрямована на досягнення цілей та завдань);
- логічність (результат цієї діяльності взаємоузгоджений, бажаний, має логічну схему досягнення);
- аналітичність (зв'язок із прогнозуванням результатів, плануванням роботи та альтернатива застосування засобів і прийомів, спрямованих на досягнення результату);
- структурованість (наявність чіткої структури, специфічний арсенал дій і послідовність їх застосування);
- результативність (спрямованість на досягнення певного результату – захист прав і свобод громадян, інтересів суспільства та держави, їх поновлення в разі порушення; попередження таких порушень; притягнення осіб, з вини яких допущено такі порушення, до юридичної відповідальності).

Теоретичне дослідження поняття та правової природи правозахисної діяльності є основою подальшого наукового розроблення проблематики правозахисної діяльності прокуратури, визначення її ролі в системі прокурорських функцій та пошуку нових шляхів законодавчого регулювання і практичної реалізації її концептуальних засад у контексті реформування органів прокуратури України.

Список використаних джерел:

1. *Искандеров Е.Ф.* Правозахисна діяльність органів прокуратури : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Искандеров Ельчин Фірдовсі огли. – Одеса, 2013. – 243 с.
2. *Рибалко Г.С.* Організаційно-правові основи правозахисної діяльності органів прокуратури України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / Г.С. Рибалко. – Х., 2013. – 20 с.
3. *Безлепкин А.В.* Конституционные основы деятельности прокуратуры по защите прав и свобод человека и гражданина в Российской Федерации: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституционное право, муниципальное право» / А.В. Безлепкин. – Саратов, 2002. – 16 с.
4. *Росинский В.В.* Конституционные основы правозащитной деятельности прокуратуры Российской Федерации: моногр. / В.В. Росинский. – М.: Альфа М, 2010. – 224 с.
5. *Урываев А.В.* Прокуратура Российской Федерации в механизме защиты конституционных прав и свобод человека и гражданина: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституционное право, муниципальное право» / А.В. Урываев. – Саратов, 2009. – 22 с.
6. *Шевченко В.Ю.* Прокуратура в системе разделения властей и государственным механизме защиты конституционных прав граждан: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституционное право, муниципальное право» / В.Ю. Шевченко. – Саратов, 2009. – 30 с.
7. *Гонибесов Д.А.* Надзор прокуратуры за соблюдением прав и свобод человека и гражданина: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 «Судебная власть, прокурорский надзор, организация правоохранительной деятельности, адвокатура» / Д.А. Гонибесов. – Екатеринбург, 2007. – 30 с.
8. *Джамбулатов С.И.* Защита органами прокуратуры Российской Федерации прав и свобод человека и гражданина: по материалам Южного федерального округа: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 «Судебная власть, прокурорский надзор, организация правоохранительной деятельности, адвокатура» / С.И. Джамбулатов. – М., 2009. – 27 с.
9. *Шестопалов Р.М.* Правозахисна діяльність прокуратури України поза межами кримінального судочинства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / Р.М. Шестопалов. – К., 2014. – 20 с.
10. *Рибалка Н.* Напрями оптимізації діяльності прокуратури України поза межами кримінального судочинства / Н. Рибалка, Р. Шестопалов // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2015. – № 1. – С. 11–20.
11. Толковый словарь русского языка / под ред. Д.Н. Ушакова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ushakov.dicionery.ru/wordphp?wordid=12406>
12. Словник синонімів української мови: в 2 т. / [упоряд. А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк, С.І. Головащук та інші]. – К.: Наукова думка, 2001. – Т. 1. – 1040 с.
13. *Орзих М.Ф.* Право и личность. Вопросы теории правового воздействия на личность социального общества / М.Ф. Орзих. – К.: Вища школа, 1978. – 143 с.
14. *Назаров С.Н.* Теоретико-правовые основы юридической деятельности надзорно-контрольных органов в условиях формирования правового государства: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Назаров Сергей Николаевич. – Ростов-на-Дону, 2000. – 171 с.
15. Конституционное право. Энциклопедический словарь / [отв. ред. и рук. авт. кол. С.А. Авакян]. – М.: Изд-во НОРМА (Издательская группа «НОРМА – ИНФРА-М»), 2001. – 688 с.
16. Юридическая энциклопедия / [под ред. М.Ю. Тихомирова]. – М., 1997. – 526 с.
17. *Бутылин В.* Институт государственно-правовой охраны конституционных прав и свобод / В. Бутылин // Журнал российского права. – 2001. – № 12 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://uristy.ucoz.ru/publ/23-1-0-1>
18. *Скакун О.Ф.* Теория государства и права: учеб. / О.Ф. Скакун. – Х.: Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. – 704 с.
19. *Лазор Л.И.* Влияние современных условий на рассмотрение отдельных проблем кодификации нового Трудового кодекса / Л.И. Лазор // Кодифікація трудового законодавства України: стан, перспективи: м-ли наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 25–26 червня 2004 року) / за заг. ред. проф. В.С. Венедиктова. – Х., 2004. – С. 24–27.
20. *Тимченко Г.П.* Способи та процесуальні форми захисту цивільних прав : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Г.П. Тимченко. – Х., 2002. – 20 с.
21. *Спасибо-Фатеева И.В.* Акционерные общества: корпоративные правоотношения: моногр. / И.В. Спасибо-Фатеева. – Х.: Право, 1998. – 256 с.

22. *Притика Ю.* Поняття і диференціація способів захисту цивільних прав та інтересів / Ю. Притика // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2004. – № 60–62. – С. 16–19.
23. *Бігняк О.* Захист корпоративних прав: співвідношення категорій «форми захисту», «способи захисту» та «засоби захисту» (сучасні погляди та концепції) / О. Бігняк // Юридичний вісник. – 2013. – № 2. – С. 43–48.
24. Конституція України // Українська правнича фундація. – К., 1996. – 56 с.
25. *Анисимов П.В.* Теоретико-правовые и организационные основы правозащитной системы в Российской Федерации: моногр. / П.В. Анисимов, Л.В. Медведицкова. – Волгоград: ВА МВД России, 2007. – 152 с.
26. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: підруч. / [О.С. Захарова, В.Я. Карабань, В.С. Ковальський та ін.]. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 376 с.
27. *Беляев В.П.* Контроль и надзор в Российском государстве: моногр. / В.П. Беляев; науч. ред. А.В. Малько. – М.: ТК Велби, Изд-во «Проспект», 2005. – 272 с.
28. Украинско-русский словарь / [гл. ред. И.Н. Кириченко]. – К.: Издательство Академии наук Украинской ССР, 1961. – 528 с.
29. Українсько-російський словник складної лексики / С. Караванський. – К.: Академія, 1998. – 712 с.
30. *Аракелян М.* Нова парадигма правозахисної функції сучасної демократичної держави / М. Аракелян // Право України. – 2012. – № 11–12. – С. 252–258.
31. *Полянський Ю.* Теоретичні засади організації і діяльності органів охорони правопорядку в аспекті конституційної реформи в Україні / Ю. Полянський // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2012. – № 3. – С. 33–37.
32. *Фатхутдінов В.Г.* Правоохоронна діяльність: природа, сутність, гуманізм (теоретико-правові та методологічні аспекти): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / В.Г. Фатхутдінов. – К., 2006. – 19 с.
33. *Клочков В.* Охрана та захист прав і свобод людини та громадянина / В. Клочков // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – № 4. – С. 23–24.
34. *Єгоров О.С.* Захист прокуратурою України муніципальних прав особистості: конституційно-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституційне право, муніципальне право» / Єгоров Олександр Євгенович. – Маріуполь, 2011. – 224 с.
35. *Медведицкова Л.В.* Теоретико-правовые и организационные основы правозащитной системы в Российской Федерации: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история правовых учений» / Л.В. Медведицкова. – Волгоград, 2006. – 18 с.
36. *Капицын В.М.* Права человека и механизмы их защиты: учеб. пособ. / В.М. Капицын. – М.: ИКФ «ЭКМОС», 2003. – 288 с.
37. *Литвак О.* Проблеми реформування кримінальної юстиції / О. Литвак, П. Шумський // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2013. – № 2. – С. 19–24.
38. *Калнина М.* Правозащитная деятельность как вид юридической деятельности в Российской Федерации / М. Калнина // Финансово-правовое агентство [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.fpa.su/problems-realizatsii-konstitutsionnogo-zakonodatels/pravozaschitnaya-deyatelnost-kakvidyuridicheskoydeyatelnosti-v-rossiyskoy-federatsii-m-yukalnina/pdf.html>
39. *Варданян Д.С.* Российская правозащитная система и личность: вопросы теории: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история правовых учений» / Д.С. Варданян. – Волгоград, 2006. – 18 с.

**Наталія РИБАЛКА,
Роман ШЕСТОПАЛОВ**

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ПРАВОЗАХИСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ

Проаналізовано загальнотеоретичні аспекти правозахисної діяльності та стан вивчення правозахисної діяльності прокуратури.

Досліджено концептуальні засади правозахисної діяльності як юридичної категорії, надано визначення цього поняття, з'ясовано його правову природу, сутнісні ознаки, види, напрями, суб'єктно-об'єктний склад.

Проведено порівняльний аналіз правозахисного та правоохоронного видів юридичної діяльності, з урахуванням чого диференційовано їх характерні ознаки та визначено специфіку правозастосування. Викладено власне бачення та надано оцінку основним тенденціям і перспективам їх розвитку.

Ключові слова: прокуратура; правозахисна діяльність; правоохоронна діяльність; юридична категорія; правозастосування.

Наталія РЫБАЛКА,
Роман ШЕСТОПАЛОВ

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ПРАВООЩИТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРОКУРАТУРЫ

Проанализированы общетеоретические аспекты правозащитной деятельности и состояние изученности правозащитной деятельности прокуратуры.

Исследованы концептуальные основы правозащитной деятельности как юридической категории, дано определение этого понятия, выяснена его правовая природа, существенные признаки, виды, направления, субъектно-объектный состав.

Проведен сравнительный анализ правозащитного и правоохранительного видов юридической деятельности, с учетом чего дифференцированы их характерные признаки и определена специфика правоприменения. Изложено собственное видение и дана оценка основным тенденциям и перспективам их развития.

Ключевые слова: прокуратура; правозащитная деятельность; правоохранительная деятельность; юридическая категория; правоприменение.

Natalia RYBALKA,
Roman SHESTOPALOV

THEORETICAL BASIS OF LAW MAINTENANCE ACTIVITY BY PROSECUTION

The general theoretical aspects and the research condition of law maintenance activity by prosecution are analyzed.

The conceptual basis of law maintenance activity as a legal category is studied, its concept, legal nature, essential features, types, directions, subject-object structure are given.

A comparative analysis of law maintenance and law enforcement activities is done and their characteristics and specific features are differentiated. Personal viewpoint and estimation of the main trends and prospects of their development are set forth.

Keywords: prosecution; law maintenance activity; law enforcement activity; legal category; law enforcement.

